il-Ħuttafa

il-magażin ta' Klabb Ħuttaf

numru 90

jannar - frar 2009

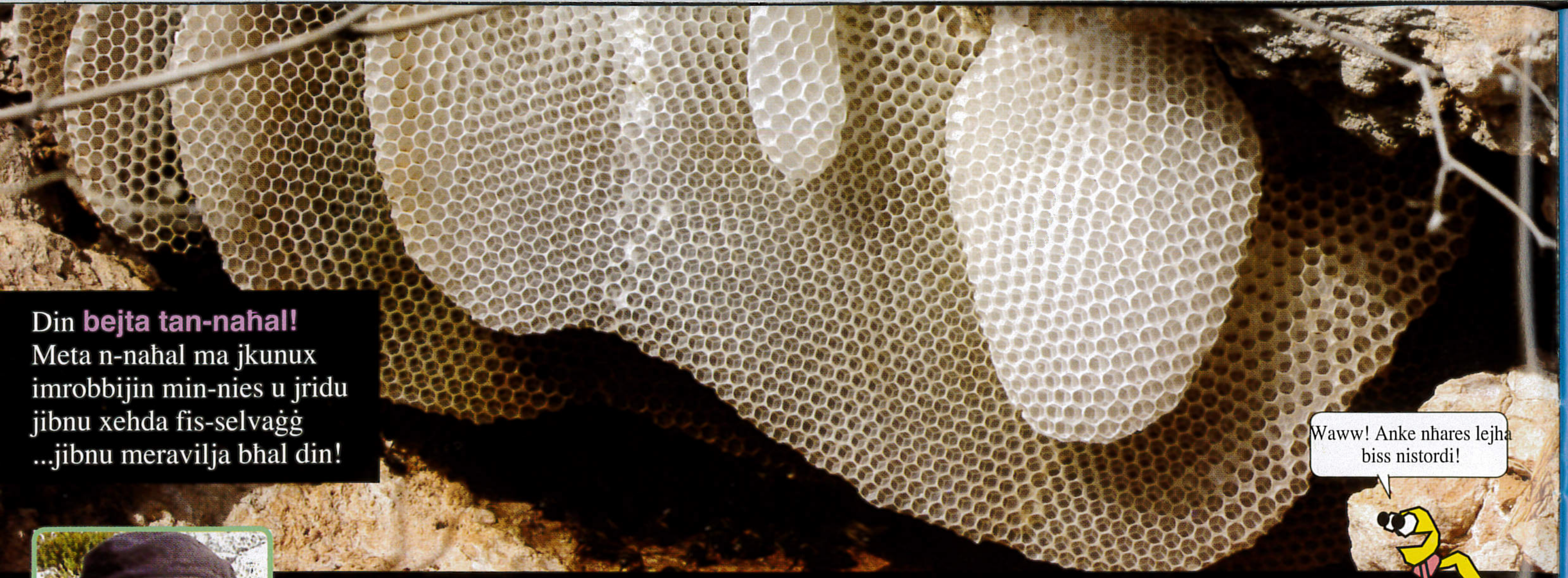

Din bejta tan-naħal! Meta n-naħal ma jkunux imrobbijin min-nies u jridu jibnu xehda fis-selvaġġ ..jibnu meravilja bħal din!

Ritratt ta' Victor Falzon

editorjal

Ħej Ħbieb!

Spiss jiġu nies fuqi, kbar, u jgħiduli: "Meta kont żgħir kont membru magħkom!" U joqogħdu jirrakkuntawli kemm kienu jieħdu gost jiġu l-ħarġiet u jirċievu l-magażin - dak iż-żmien konna noħorġu magażin jismu **Il-Kanġu**, mhux **Il-Huttafa**.

Ftit ilu, waħda mara qaltli l-istess ħaġa. Imbagħad staqsejtha: "Allura x'kien ma bqajtx membru?"

Wiġbitni: "U ma tafx int, meta bdejt nikber qisu n-natura ma baqgħetx importanti."

X'ħasra hux min jaħseb hekk, kemm qed jitlef ġmiel. Ma nafx, jien innatura dejjem bqajt naraha sabiħa u interessanti, avolja ili ħafna ħafna snin membru. Jiena nispera li intom ukoll tibqgħu ħajjitkom kollha tissaħħru bil-fjuri, bl-insetti u bl-għasafar. U nispera wkoll li tibqgħu membri għal ħafna ħafna snin. Ara kemm ħarġiet tal-magażin tfaddlu, eh!

Insomma, biex nispiċċa l-istorja, dik il-mara mbagħad sejħet liż-żewġ subien tfal tagħha u qaltli: "Isma', jien veru ma bqajtx membru, imma issa għandi t-tfal fi Klabb Huttaf, ta!"

U għalhekk ħfirtilha :)

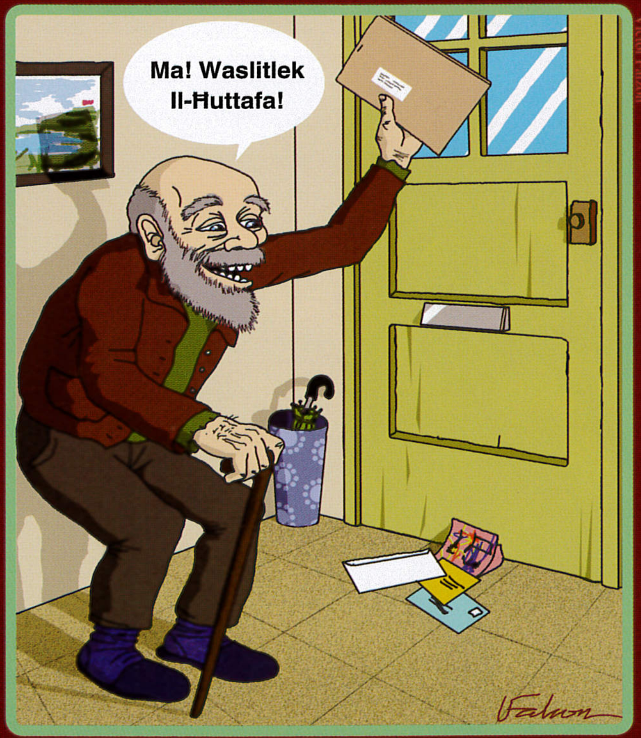

Victor Falzon

Victor

Victor Falzon
l-editur

X'hemm mal-faċċata?

GHAJN IS-SERDUQ (Pheasant's Eye Adonis microcarpa) hija pjanta baxxa bi fjuri żgħar ħomor li jiftħu daż-żmien tas-sena. Dari din kienet fjura komuni f'Malta, imma llum saret skarsa. Dan għaliex qabel kienet drawwa jaqtgħu bukketti sħaħ minnha. Ħeqq, u ftit ftit sparixxiet minn ħafna postijiet.

Ritratt ta' Desirée Falzon

X'għandna?

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
Mid-dinja	4
X'nista' nara tgħid?	5
L-iSkrepbuk tal-Fjuri	5
Il-Balluta Ingliża	6
Faqqiegħ	7
Attività	8
Rapport	8
It-Tundra tal-Muntanji	9
Gallerija	10
Spring Alive	10
Nilagħbu tikka	11
Dinja Waħda	11

Il-kumitat ta' Klabb Ħuttaf

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio • Matthew Borg Cardona • Desirée Falzon • Victor Falzon • Angèle Pulis

kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel **21347644 / 21347645 / 21347646**
imejl **info@birdlifemalta.org**
imejl tal-magażin **il-huttafa@birdlifemalta.org**
websajt **www.birdlifemalta.org**

Klabb Ħuttaf

Klabb Ħuttaf huwa t-taqsima ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taħt it-18-il sena. Għall-membri tal-Klabb nagħmlu ħarġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, mixjiet, ħarġiet bil-lanċa, u nagħmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xaharejn noħorġu dal-magażin Il-Ħuttafa li nibagħtuh lill-membri d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qegħdin iktar minn 1000 membru. Sħubija fi Klabb Ħuttaf hija €7 fis-sena.

© Publikazzjoni BirdLife Malta, Frar 2009

Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

7761

Dan huwa n-numru ta' Zizka Bojod li fl-10 Jannar 2009 daħlu l-Belt Valletta... biex jorqdu!

Dakinhar wara nofsinhar, 15-il berdwoċer tal-BirdLife iltaqgħu, tqassmu madwar is-swar tal-Belt u qagħdu jistennew liz-zizka deħlin...

Iz-**Zakak Abjad** (White Wagtail) huwa għasfur komuni tax-xitwa. Tara ħafna minnhom fil-kampanja, fit-toroq, fil-pjazez u anke fil-btieħi tal-iskola. Filgħaxija jħobbu jinġabru fi gruppi biex jorqdu f'siġar kbar u folti, għall-kenn u għall-kumpanija. Fil-Belt Valletta hemm l-ikbar "dormitorju" taz-zizka, u kull sena l-BirdLife torganizza ċensiment taz-zizka li jorqdu hemmhekk.

Dis-sena kienet sena rekord, għax il-membri għaddew **7761** zakak. Dan huwa ferm iktar mill-aħħar rekord, li kien 5433 (2008 - ara Il-Huttafa 84).

Aron Tanti

Fjamma Afrikana

Edward Bonavia

Kull sena F'Malta jiġu żewġ speċi ta' fjammi: il-FJAMMA (Common Redstart), li narawha fil-passes tar-rebbiegħa u l-ħarifa; u l-FJAMMA SEWDA (Black Redstart), li tgħaddi x-xitwa magħna. Imma hemm ukoll il-**Fjamma tat-Tuneżija** (Moussier's Redstart) li hija rarissma. Din is-soltu biex taraha trid taqsam għall-Afrika ta' Fuq...

Imma f'Novembru li għadda tfaċċat waħda fil-park tal-Majjistral. Anzi wieħed mhux waħda, għax inzerta raġel u għalhekk kellu kuluri mill-aqwa. Lemħuha sħabna André Raine u Arnold Sciberras. B'xorti tajba dan l-għasfur tal-ġenn dam hemmhekk ix-xitwa kollha, u għalhekk kull berdwoċer akkanit mar ifittxu, u raħ!

RAW IR-ROADRUNNER!

Kollha smajtu bir-Roadrunner, dak l-għasfur li Wile E. Coyote jipprova minn kollox biex jaqbdu! Ir-Roadrunner huwa għasfur li jeżisti veru u jgħix fid-deżerti tal-Amerka ta' Fuq. F'Malta ma jeżistix, imma kieku kellna nagħżlu għasfur bħala r-Roadrunner ta' Malta, naħseb nagħżlu n-Nankina!

In-**Nankina** (Cream-coloured Courser) hija għasfur tal-beraħ li minbarra li ttir tajjeb tħobb ukoll tiġri. F'Malta hija rari u ma tidhirx kull sena. Imma fl-4 Frar 2009, xi berdwoċers tal-BirdLife li kienu fl-inħawi tal-ajruport raw żewġ Nankini. Xi ġranet iktar tard dehret oħra.

Dar-ritratt sabiħ hadu l-ħabib tagħna Robert Camilleri.

Qattus Amerikan

Il-ġagwar huwa annimal tal-foresti tal-Amerka t'Isfel. Sa ftit snin ilu ma kinux jemmnu li fl-Amerka ta' Fuq għadu jeżisti. Imbagħad kienu rawh f'inħawi mwarrbin ħafna ta' New Mexico. Ftit ġimgħat ilu, fid-deżert tal-Ariżona (USA), xjenzati qabdu ġagwar raġel, ħadulu xi qisien u reġgħu telquh liebes kullar bil-GPS. B'hekk issa jistgħu jitgħallmu iktar fuq il-ħajja misterjuża ta' dan l-annimal.

Ġodda Fjamanti...

Xjenzati Taljani li kienu qed jistudjaw il-ħajja fil-foresti Nguru fit-**Tanżanija** tellgħu lista ta' 92 speċi ta' rettili u amfibji. Wara riċerka sabu (f'Jannar 2009) li mhux inqas minn 17 minn dil-lista huma speċi ġodda għax-xjenza, fosthom sriep, wiżgħat, [1]rospi, żrinġijiet u kamaleonti.

B'xorti ħażina dawn il-foresti qed jaqtgħuhom għall-injam, jew jaħarquhom biex jikxfu l-art għall-biedja. Dawn ix-xjenzati qed jaħdmu ma' għaqdiet tal-post biex l-iżvilupp f'dawn il-foresti jkun iktar [2]sostenibbli.

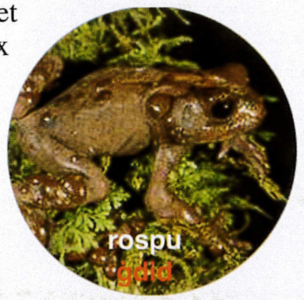

Baħar protett

L-i**Stati Uniti** tikkmanda ħafna gżejjer żgħar fl-Oċean Paċifiku (mhux biss il-Hawai'i). Fost dawn hemm Saipan, Tinian, Guam, Howland Island, Baker Island, Jarvis Island, Wake Island, Johnston Atoll, Rose Atoll, Palmyra Atoll u Kingman Reef. Ħafna minn dawn il-gżejjer huma mdawrin b'sikek u skollijiet kbar ta' qroll mill-iktar varjat, sinjur u tal-ġenn, b'eluf ta' speċi ta' ħut, bebbux, gambli u fawna oħra.

F'Jannar 2009, l-iStati Uniti ddikjarat ħafna mill-baħar madwar dawn il-gżejjer bħala area protetta. Din hija area totali ta' 500,000km² (ikbar mill-Baħar l-Iswed) u fiha ma jistax isir iktar sajd intensiv, tħaffir għaż-żejt jew attività oħra.

Ħafna minn dal-baħar huwa baxx, fejn il-qroll jikber fid-dawl tax-xemx. Imma hemm ukoll trinek fondi, inkluż il-Marianas Trench, fejn hemm l-iktar baħar fond tad-dinja - 11km! L-area fiha wkoll ħafna vulkani f'qiegħ il-baħar u xquq b'tajn jagħli jgelgel minnhom. Insomma kollha postijiet ta' interess kbir għax-xjenza.

Għall-erwieħ! Jidher li fl-aħħar l-Amerka qed tibda tiġi f'sensiha u terġa' tagħmel affarijiet favur l-ambjent!

11km fond! Il-aħwa, mela daqs ir-rotta tal-Mixja Maratona!

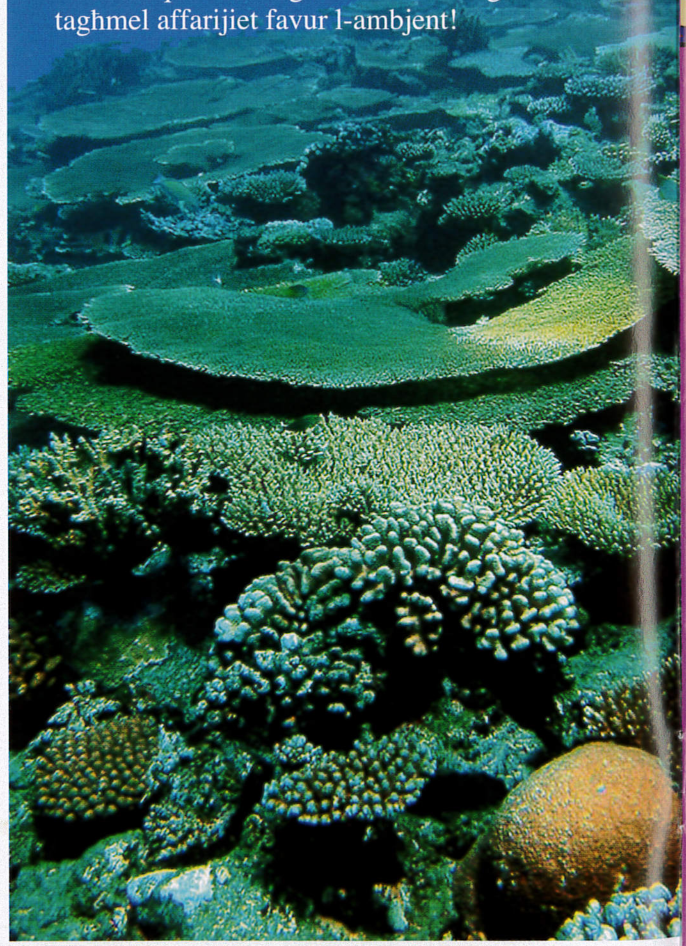

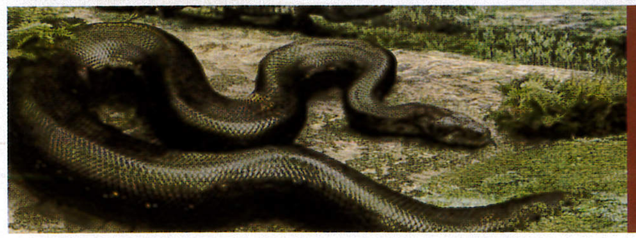

Waqt tħaffir f'minjiera tal-faħam f'Cerrejon (Colombia) sabu fossili ta' serp mir-razza tal-boa constrictor. Mid-daqs ta' l-għadma - rukkell mix-xewka tad-dahar - stmaw li s-serp kien twil xi 13m u kien jiżen 1140kg. Semmewh Titanoboa għax s'issa huwa l-ikbar serp li nafu bih. Illum din l-ispeċi m'għadhiex teżisti! Naħseb imnalla...

Jekk għandkom rutella d-dar, ara kemm jiġu 13-il metru. Jew uża l-metre ruler tal-klassi.

[1]**rospu** - tip ta' żring is-soltu b'forma ftit goffa (bl-Ingliż toad).
[2]**sostenibbli** - żvilupp li jsir taħt kontroll, b'mod li ma jkomplix jinqered l-ambjent jew ir-riżors.

X'nista' nara llum?

Jason Aloisio jgħidilna fuq għasfur li nistgħu naraw daż-żmien tas-sena

is-summiena

Common Quail
Coturnix coturnix

L-istampa meħuda mill-ktieb Għasafar Madwarna, li qiegħed għall-bejgħ (€5) mill-BirdLife.

Is-Summiena waħda miż-żewġ għasafar (l-oħra hi l-Gamiema) li se jgawdu bil-kbir bil-waqfien tal-kaċċa fir-rebbiegħa. Sa sentejn ilu eluf ta' kaċċaturi kienu joħorġu għalihom. Issa nisperaw li l-Gamiem u s-Summien jitħalla bi kwietu, imqar fir-rebbiegħa.

Is-Summiena hija għasfur żgħir u mbaċċaċ, b'denb daqs nitfa. Tinħeba fl-art qalb il-ħaxix jew fl-għelieqi tal-qamħ għal ħinijiet twal, u ttir biss jekk tħoss li l-periklu jkun laħaqha. Il-kulur tagħha jgħinha tinħeba u ma tkunx tidher. Għandha għajta karatteristika li ngħidu qiegħda tfaqqa'.

Is-Summien ibejjet f'daqsxejn ta' ħofra li jagħmel fil-ħamrija. Il-bejta jista' jkollha sa 12-il bajda. Kemm-il darba ttantat tbejjet f'Malta imma rari rnexxielha. Dan jiġri jew għax il-kbar jinqabdu minn kaċċaturi jew nassaba, inkella għax il-bejta tkun f'għalqa tal-qamħ li jinħasad qabel ma l-frieħ itajru.

Issa li l-ewwel periklu naqas sew, nittamaw li s-Summien isib post tajjeb fejn ibejjet f'Malta wkoll.

Hawn infetaħlek!

Uffff !

L-iSkrepbuk tal-Fjuri

kitba ta' **Jeffrey Sciberras**

lellux

bl-Ingliż **Crown Daisy**
isem xjentifiku
Glebionis coronaria

- Pjanta [1]annwali li tikber sa 2m. Weraq aħdar skur u maqsum b'ħafna truf. Tagħmel ħafna fjuri kbar b'ħafna petali ta' lewn isfar karg. Jidhru ftit fix-xitwa imbagħad iżidu fir-rebbiegħa. Fis-sajf tinxef u tmut għal kollox.
- Ħafna ħanfus iżur il-fjuri tal-Lellux.
- Tikber f'għelieqi mitluqin u f'postijiet imħarbtin.
- Komuni ħafna f'Malta u f'Għawdex, imma skarsa u [2]lokalizzata f' Kemmuna, peress li f'Kemmuna hemm ftit li xejn imħarbat.
- Teżisti varjetà discolor bil-petali nofshom bojod u noshom sofor, li hi ħafna iktar skarsa, u normalment tikber qalb il-Lellux il-komuni.

Arnold Sciberras

[1]**annwali** - pjanta li tgħix staġun jew tnejn biss.
[2]**lokalizzata** - issibha fi ftit postijiet, u mhux mifruxa.

il-balluta Ingliża

English Oak Quercus robur

Fost is-siġar protetti li jżejnu lill-pajjiżna nsibu waħda magħrufa ħafna mal-Ewropa kollha. Din hija l-Balluta Ingliża. Bl-Ingliż jgħidulha wkoll Common Oak u European Oak. Dawn l-ismijiet jixhdu l-importanza ta' dis-siġra fil-kultura u l-istorja tal-popli tal-Ewropa. L-ewwel isem huwa assoċjat mal-Ingliżi għax ix-xwieni li bihom bnew l-imperu Britanniku kienu nbnew mill-injam ta' dis-siġra.

Hija komuni mhux biss fl-Ingilterra imma mal-Ewropa kollha, mill-iSkandinavja sal-Mediterran, kif ukoll fl-Afrika ta' Fuq. Mhux ta' b'xejn tissejjaħ Komuni u Ewropea.

F'Malta l-Balluta Ingliża hija rari. Aktarx li ddaħħlet mill-bniedem, biss setgħet kienet parti mill-masġar indiġenu tal-gżejjer tagħna. Il-masġar ta' siġar [1]ħorfin kien iktar mifrux fl-antik, imma nqered bl-inxif tal-klima u b'għemil il-bniedem fi Żmien il-Ħaġar eluf ta' snin ilu.

Illum ftit tara minn din is-siġra. Hemm waħda l-ġmiel tagħha l-Buskett kif taqbeż it-tinda, oħra viċin tagħha, int u nieżel lejn il-wied, u xi tnejn oħra f'Wied il-Luq. Hemm erbgħa kbar fi Triq il-Wied bejn Birkirkara u l-iMsida, hdejn il-pont. Naf b'waħda żagħżugħa int u diehel l-iSptar Monti Karmeli (fuq ix-xellug). Is-sena l-oħra tħawlet waħda l-Għammieri.

Il-Balluta Ingliża tikber bil-mod imma tikber tajjeb u kbira fejn hemm [2]tira dejjiema fil-ħamrija. Tgħix mijiet ta' snin. Iz-zokk ewlieni huwa relattivament qasir. Minnu johorġu d-dirgħajn (l-ehxen frieghi), u minn dawn jikbru frieghi hoxnin, imbagħad il-frieghi ż-żgħar li minnhom jikbru l-weraq u l-[3]katkni.

Din is-siġra tiddakkar bir-riħ u l-katkni joħorġu fir-rebbiegħa u jagħtu dehra ħadra safranija lis-siġra, li jmur ħafna maz-zkuk griżi tas-siġra. Wara joħorġu l-weraq, li għall-bidu jkunu ħodor ċari u wara jiskuraw. Il-weraq huwa ovali tawwali, bis-swaba' mad-dawra. Wara s-sajf il-weraq joħrof u jaqa' mis-siġra. Bla weraq, il-Balluta Ingliża tispikkalha iktar l-arkitettura sabiħa tagħha.

Il-weraq u l-ġandar li jaqa' jiffurmaw saff terriċċju tajjeb ħafna li fih u fuqu jgħixu ħafna insetti li mbagħad jiġbdu lejhom annimali oħrajn bħal għasafar u rettili.

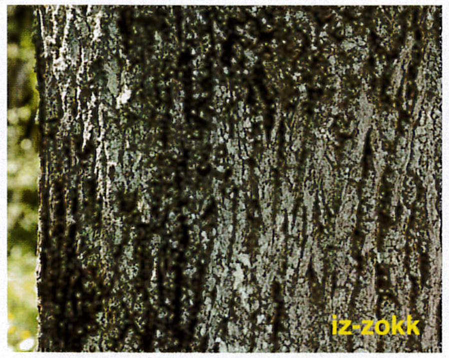

Nisperaw li l-Balluta Ingliża, li kulturalment tgħaqqadna ma' ħutna l-Ewropej l-oħrajn, tiġi mħarsa aktar. Tkun ħaġa sabiħa kieku f'xi toroq u ġonna jitħawlu ftit mijiet minnha.

Il-ġandar ta' dis-siġra jaqa' f'Ottubru u jinżera' mill-ewwel. Huwa ikbar u aktar tawwali u tond fit-truf minn dak tal-Balluta ta' Malta. Fil-mixtla jhobb id-dell imma jikber tajjeb, u mat-tieni sena jista' jitħawwel barra.

il-masġâr Charles F. Grech

[1]**ħorfin** - pjanti li jwaqqgħu l-weraq fil-ħarifa (bl-Ingliż deciduous)
[2]**tira** - meta taħt il-ħamrija jkun umdu
[3]**katkni** - fjuri forma ta' għanqud (catkins)

X'faqgħa ta' Faqqiegħ

Fejn l-art tkun umda u jkun hemm il-kenn, id-dell u weraq jew zkuk jitmermru, spiss jikber il-faqqiegħ, kultant fl-art kultant anke fuq iz-zkuk tas-siġar. Peress li dix-xitwa kellna xita mhux ħażin, il-faqqiegħ kellu fejn jixxala. F'Malta għandna iktar minn 400 speċi ta' faqqiegħ, u dawn huma ftit minnhom. Kemm huma sbieħ hux! Ifakkruk fl-istejjer tas-sharijiet, fil-fairies u l-pixies... u forsi fil-Puffi wkoll! Imma ftakru li avolja sbieħ, u avolja hemm faqqiegħ li jittiekel, QATT taqtgħu u tieklu minnhom: hemm faqqiegħ velenuż immens! Ħafna drabi trid tkun espert biex tagħraf il-faqqiegħ, għax ħafna faqqiegħ jixxiebaħ. Aħna stess m'aħniex ċerti x'jisimhom kollha dawn li qed nurukom, għalhekk ħallejna isimhom barra! Xorta sbieħ!

Meta tosserva l-faqqiegħ, innota fuq x'hiex qed jikber. Fuq zokk jew fl-art? Fuq weraq qed jitmermer? X'tip ta' weraq? U taħt il-weraq x'hemm? Ramel? Ħamrija? Trab? Dawn kollha affarijiet li jistgħu jgħinuk tagħrafhom. Għalhekk tajjeb li ġġorr nowtbuk miegħek.

Ritratti ta' Victor Falzon, ħlief ta' fuq nett, li huwa ta' Charles Gauci

attività

waslet l-m&m&m

Victor Falzon

Bħal kull sena waslet l-**M**&**M**&**M**: il-**M**ixja **M**aratona ta' **M**arzu, u bħal kull sena se nieħdu r-rotta komda u sabiħa li toħodna mir-Rabat sax-Xemxija: komda għax kważi kollha wita jew għan-niżla, u sabiħa għax tgħaddina mill-kampanja, li bħalissa qed tisplodi bil-fjuri tar-rebbiegħa. Mixja twila eżattament 11km.

Kif ħafna minnkom jafu, dil-mixja mhijiex biss ħajk. Hija wkoll attività li fiha niġbru xi flus biex imbagħad il-BirdLife tonfoqhom f'wieħed mill-proġetti tagħna għan-natura. Dis-sena se ngħinu lill-Foresta 2000 billi nixtru grasscutter u għodda oħra ta' bżonn fil-Foresta (ara wkoll p.11 u l-isponsorsheet). Dis-sena wkoll bħas-sena l-oħra se jingħaqdu magħna xi skejjel primarji.

Mela ejja! Aqbdu l-isponsorsheet li waslet mal-magażin u ibdew iffittaw zijiet, nanniet, parrini, għalliema fl-iskola, forsi xi ġirien (itolbu permess mill-ġenituri jekk se tħabbtu fuq xi bibien) biex jisponsorjawkom. Imbagħad ejjew għall-mixja. Ftakru li hemm rigali wkoll, dejjem skont kemm tiġbru.

Narawkom ir-Rabat, u itolbu għall-bnazzi :)

data
il-Ħadd 22 Marzu 2009
niltaqgħu
quddiem id-**Domus Romana** (Villa Rumana), **Rabat**
ħin
8.30am - tiġux tard!
naslu x-Xemxija
xi **12.30pm**
merħba
membri* u l-familji tagħhom
ġibu
żarbun komdu, xi ħaġa tal-ikel, l-isponsorsheet u xi flus li tkunu ġbartu.

*Membri taħt it-8 snin irid jiġi magħhom adult.

Ħarġa sal-Foresta...

Membri jħawlu s-siġar f'Foresta 2000

Kathleen Mamo

Nhar il-Ħadd 25 Jannar 2009 qomt kmieni biex niltaqa' ma' tfal oħrajn għall-ħarġa ta' Klabb Ħuttaf. Did-darba morna nħawlu ftit siġar il-Foresta 2000. Foresta 2000 huwa proġett kbir li l-BirdLife tieħu ħsieb. F'dal-post s'issa tħawlu iktar minn 15,000 siġra! Foresta 2000 tinstab viċin ir-riserva naturali tal-Għadira, ħdejn il-Mellieħa.

Allavolja kien ħafna riħ xorta konna grupp sabiħ ta' xi 30 persuna. Iltqajna ħdejn ir-riserva u imbagħad tlajna bil-karozzi sat-Torri l-Aħmar u pparkjana hemmhekk. Wara bdejna l-mixja tagħna. Minn hemm fuq rajna veduta sabiħa tax-xagħri, ir-riserva, tal-Mellieħa u l-baħar. Rajna diversi siġar, arbuxelli , fjuri u għasafar. Iltqajna mar-rejnġer tal-foresta ,Ray Vella, li kellimna dwar il-post u n-natura li wieħed jista' jsib hemmhekk.

Ħawwilna xi 20 siġra fosthom **Ħarrub**, **Żnuber**, **Ballut** u **Għargħar**, is-siġra nazzjonali ta' Malta. Fl-Ewropa kollha, l-Għargħar jikber biss Malta u Spanja.

Barra siġar rajna ħafna pjanti oħrajn, fosthom **Deru**, **Riħan**, **Alaternu**, **Sagħtar**, **Żagħrun** u **Narċis**. Rajna wkoll ftit għasafar fosthom **Pitirross**, **Bufula Sewda**, **Fjamma Sewda**, **Pespus** u qatgħa **Gawwi Prim** itiru max-xatt.

Kienet attività sabiħa fejn mhux biss gawdejna n-natura, imma għamilna ftit ġid lill-ambjent naturali wkoll!

Steve Zammit Lupi

tività • • rapport • • attività • • rap-

merlinlibrary
the name in publishing and bookselling since 1964

An unbelievable range of books to suit all tastes at the best prices

www.merlinlibrary.com
mail@merlinlibrary.com

merlinlibrary
Mountbatten Str. Blata l-Bajda HMR 1575

T: 21 234438
21 221205
F: 21 221135

it-tundra tal-muntanji

Elisabeth Conrad

Fl-aħħar ħarġa tajna ħarsa lejn l-ambjent magħruf bħala tundra. F'dil-ħarga se naraw ambjent jixbħu però daqsxejn differenti. Dan huwa t-TUNDRA TAL-MUNTANJI (bl-Ingliż alpine tundra).

Bil-Latin, alpes tfisser muntanja għolja. Għalhekk alpine tundra huwa ambjent tal-muntanji għoljin.

X'jiġi f'moħħkom meta taħsbu fil-muntanji? Forsi kesħa, silġ u borra? U bir-raġun, għax iktar ma titla' fl-għoli, iktar tinżel it-temperatura! Kull kilometru li nitilgħu 'l fuq mil-livell tal-baħar, it-temperatura tonqos b'xi 6°. Mela jekk it-temperatura mal-baħar tkun 25°C, fil-quċċata ta' Mount Everest (għolja iktar minn 8km), it-temperatura tkun inqas minn -23°C!

ambjent iebes

Minħabba dil-kesħa, il-muntanji mhumiex ambjent ideali għall-pjanti u l-annimali. Barra l-kesħa, iktar ma nitilgħu 'l fuq, inqas hemm protezzjoni mir-raġġi perikolużi tax-xemx. L-atmosfera għandha effett ta' filter biex tnaqqas dawn ir-raġġi, però fl-għoli tal-muntanji inqas hemm atmosfera, u għalhekk inqas protezzjoni.

Ftit pjanti kapaċi jgħixu f'dawn il-kundizzjonijiet. Fl-għoli hemm ukoll inqas carbon dioxide fl-arja, li huwa essenzjali għall-[1]fotosintesi li minnu jgħixu l-pjanti. Minħabba l-kesħa u r-riħ, il-pjanti jibqgħu baxxi u meta jmutu, idumu ma jitmermru. B'hekk il-ħamrija la hi rikka u lanqas fonda.

ikampaw

U la ma tantx jikbru pjanti, ma tantx hemm ikel għall-annimali. L-annimali li jgħixu f'dan l-ambjent jadattaw b'modi simili għal dawk tat-tundra. Uħud ipassu għal bnadi inqas kesħin - spiss dan ifisser li jkollhom jinżlu mill-muntanji; oħrajn jagħmlu [2]hibernation, u oħrajn irabbu x-xaħam li jipproteġihom mill-kesħa. Il-ġisem ta' dawn l-annimali ikun mibni b'mod li jitilfu l-inqas sħana possibili.

Kull annimal ikollu "triks" partikolari kif ikampa. Per eżempju l-**alpaca** - annimal tassew ħelu li jgħix fil-muntanji Andes fl-Amerka t'Isfel - għandu pil oħxon ħafna u għandu wkoll stonku speċjali biex jgħix fuq ħaxix fqir fis-sustanzi. Barra min hekk, il-qiegħ ta' saqajh huma rotob biex ma jeqirdux il-ftit ħaxix li jikber fil-muntanji! L-alpaca tgħix ġranet sħaħ bla ikel u xorb, u ġeneralment tiekol u tixrob inqas minn annimali oħrajn.

L-**alpaca** hija adattata perfett għat-tundra tal-muntanji

L-annimali tat-tundra tal-muntanji għandhom

lanqas arja!

bżonn ukoll adattamenti oħra. Forsi ġieli rajtu dokumentarju fejn xabbata tal-muntanji jsemmu l-altitude sickness u problemi biex jieħdu n-nifs. Dan għaliex minħabba l-għoli, il-pressjoni tal-atmosfera u l-livelli tal-ossiġnu fl-arja huma differenti f'dawn il-postijiet. L-annimali ta' dan l-ambjent adattaw billi żviluppaw pulmuni ikbar, u fid-demm għandhom iktar ħemoglobina, sustanza li tagħmel id-demm iktar effiċjenti. U taf x'inhu interessanti? Li dawn l-adattamenti jinstabu anke fin-nies li jgħixu f'dawn l-ambjenti, bħax-xerpa tal-Himalayas!

Tassew li l-bniedem huwa parti min-natura bħal kull annimal ieħor!

[1]**fotosintesi** - meta l-pjanti jibdlu d-dawl tax-xemx f'ikel għalihom.
[2]**hibernation** - raqda twila fix-xitwa, li fiha t-temperatura tal-ġisem tinżel ħafna, kemm kemm iżżomm l-annimal ħaj.

galleriija

Ibagħtulna t-tpinġijiet u r-ritratti tagħkom, basta tan-natura!

pitirross
cristina zammit 10

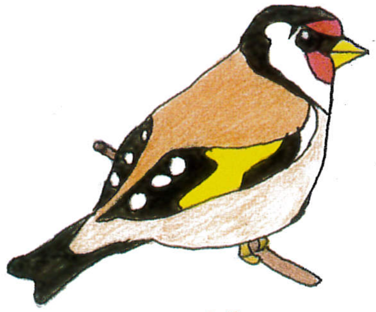

gardell
jacqueline licari 10

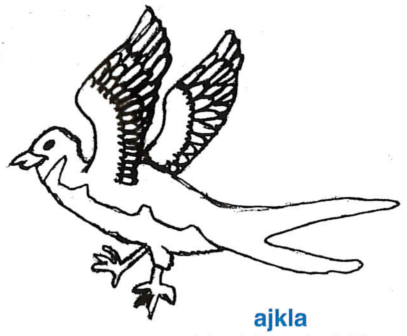

ajkla
jake john mizzi 12

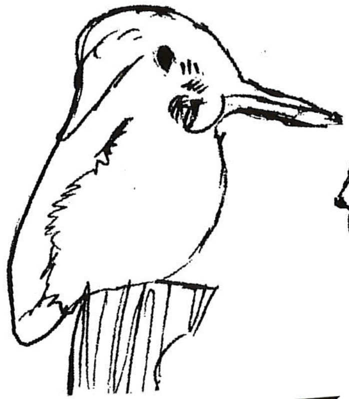

għasfur ta' san martin
danica marja borg 10

skwiril
pamela bezzina 11

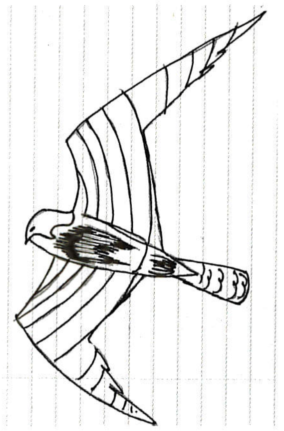

seqer tal-ħannieqa
ayrton hayman 10

berwieq
rebekah camilleri 8

spring alive

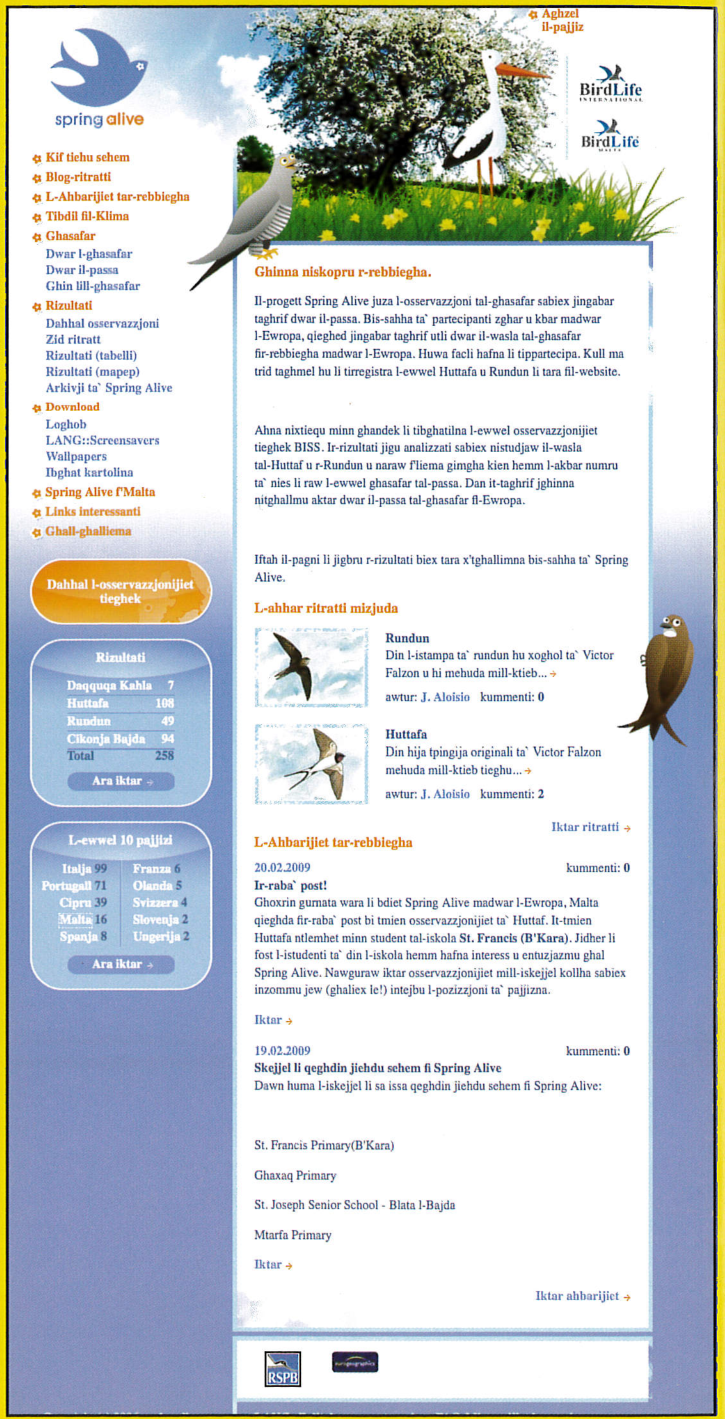

Bħalissa l-għasafar qed jibdew ipassu mill-Afrika u mill-Mediterran lejn l-Ewropa. Ħafna tfal f'pajjiżi Ewropej qegħdin b'seba' għajnejn biex jilmħu u jagħtu merħba lill-ewwel għasafar li jaslu minn dan il-vjaġġ twil.

Spring Alive hija websajt Ewropea dedikata lil erba' għasafar tal-passa, fosthom il-**Ħuttafa,** fejn it-tfal jistgħu jniżżlu l-osservazzjonijiet tagħhom.

Għalhekk jekk taraw Ħuttafa, idħlu fil-websajt u daħħlu nota. Ejja, ħa nuru lil kulħadd li anke hawn Malta nħobbu u nosservaw l-għasafar!! Issa għandna wkoll verżjoni bil-Malti tal-websajt, bis-saħħa u l-paċenzja tal-ħabib tagħna Jason Aloisio.

Il-websajt qiegħda **www.springalive.net** - ikklikkjaw CHANGE COUNTRY u ikklikkjaw il-bandiera Maltija.

nilagħbu tikka

ma' Janet u Amy Gerardi

Ħudu paċenzja għinu ftit lil dal-povru żring mitluf biex isib it-triq lura għall-għadira, għax donnu daqt jinfaqa' jibki miskin...

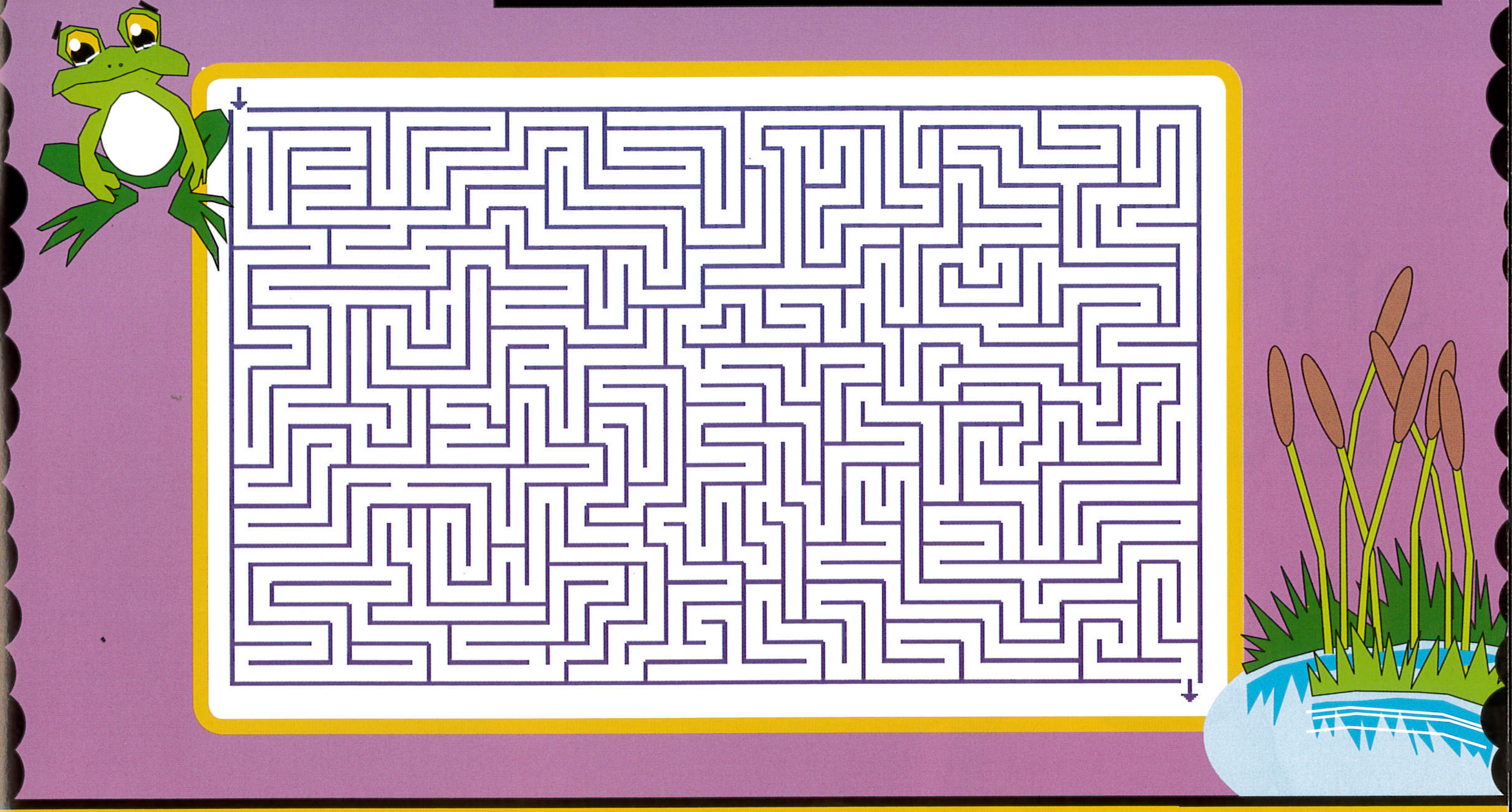

titwila lejn Dinja Waħda

Desirée Falzon

dinja waħda

Did-darba Klabb Ħuttaf u Dinja Waħda se jiltaqgħu! Fejn? Fil-Mixja Maratona tas-22 Marzu. F'din l-attività Klabb Ħuttaf jistieden lill-iskejjel biex jingħaqdu magħna ħa nimxu mixja sponsorjata. X'jiġifieri?

Mela, l-ewwel il-BirdLife tiddeċiedi li tiġbor flus għal xi ħaġa speċjali, u did-darba se niġbru biex nixtru grasscutter għal Foresta 2000. X'nambuh grasscutter? Għax meta siġra tkun għadha żgħira, il-ħaxix selvaġġ jista' johnoqha. Barra minn hekk, jekk il-ħaxix jieħu n-nar bis-shana tas-sajf (jew iqabbduh il-vandali), in-nar iqabbad ukoll lis-siġra jekk din tkun imdawra bil-ħaxix niexef. Għalhekk importanti li l-ħaxix jinqata' minn madwar is-siġar. U f'post kbir bħal Foresta 2000 ma tistax taqta' dak il-ħaxix kollu b'idejk imma trid l-għodda. Għalhekk il-bżonn ta' grasscutter.

Waqt il-mixja maratona tas-sena l-oħra.

Ma' dil-ħarġa tal-magażin għandek sponsor-sheet biex inti tmur fuq xi nies, tweghedhom li se timxi mixja maratona, u huma jagħtuk donazzjoni. Importanti li tgħid min int u għal x'hiex se tiġbor.

Attività 20 ta' Dinja Waħda tistiednek tiġi flimkien mal-għalliema għal dil-mixja. Mela isa, ħajjar lill-għalliema u ħajjar lil shabek tgħaqqdu grupp u tiġu magħna! Iktar ma nkunu tfal, iktar niġbru flus għall-Foresta 2000. U naturalment iktar punti għall-iskola tagħkom (u rigali għalikom)!

BirdLife MALTA

Dinja Waħda hija kampanja edukattiva li qed titmexxa fl-iskejjel primarji minn BirdLife Malta flimkien ma' Bank of Valletta Ltd, il-partner tagħha fl-edukazzjoni

BOV Bank of Valletta

BOV Young Savers Account

aħna ngħinuk **tfaddal**

Faddal il-flus li qlajt matul il-vaganzi tal-Milied permezz tal-**BOV Young Savers Account** u gawdi minn:

- **Karus b'xejn meta tkun faddalt €100 fil-kont**
- **Tirċievi l-Ġurnal ta' Ċikkurillu darbtejn f'sena**
- **Rati vantaġġjużi ta' imgħax fuq il-flus li ġġemma'.**

www.bov.com customercare@bov.com 2131 2020

Bank of Valletta

Impenn lejn is-Suċċess tiegħek

BOV 21433

Maħruġ mill-Bank of Valletta p.l.c., 58 Triq Żakkarija, Valletta VLT 1130 - Malta